

VÝZDOBA PÍSNÍ CHVAL BOŽSKÝCH Z KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA

Emma Součková (Praha)

The Decoration of *Písně Chval Božských* [Songs of Divine Worship] from the National Museum Library

The handwritten monumental hymn-book discussed was most likely made in the 1560s in the workshop of Jan Táborský of Klokotská Hora, and the decoration was painted by Matěj Hutský of Křivoklát, who was a very sought-after artist in his time. The decoration of the codex follows the usual period template for illuminated songbooks, which were very numerous in the lands of the Bohemian Crown in the 16th century. The figural themes are placed in the margins and are complemented by acanthus leaves with golden droplets, which terminate in pruned branches. On three folios, the painted motifs are furthermore composed on the basis of typological parallelism: a scene from the New Testament is linked to an Old Testament scene, which is also usual in other codices. The manuscript's decoration is, however, not the pinnacle of 16th-century book illumination. The style is loose, sometimes excessively drawn. It is possible that the commissioner, most likely of the burgher elite, preferred the simpler form of illumination because of financial constraints.

Keywords: manuscript – hymn-book – 16th century – illumination – Matěj Hutský of Křivoklát

Úvod

Rukopis, který je z liturgického hlediska kancionálem,¹ vznikl patrně v 60. letech 16. století. Sepsán byl zřejmě v písařské dílně Jana Táborského z Klokotské Hory a o jeho výzdobu se s největší pravděpodobností postaral iluminátor Matěj Hutský z Křivoklátu.²

Tento rukopis (sign. I A 16), jenž bývá podle vytlačeneho nápisu na přední desce vazby nazýván *Druhým dílem Písní chval božských*, očividně nesouvisí s jiným monumentálním zpěvníkem, který je taktéž chovaný v Knihovně Národního muzea pod signaturou I A 15,³ což zmiňuje již Pavel Brodský.⁴ Jarmila Vacková ve svých studiích řadí

oba kodexy do třetí vrstvy malovaných chorálních knih let 1575–1595, jež podle ní náležejí „beze zbytku dílně Jana Kantora Starého“,⁵ což je ovšem otázka. Tento, tzv. druhý díl (sign. I A 16) totiž obsahuje na ff. 223v–224v básnické akrostichon, jehož počáteční písmena dohromady sdělují „TABORSKAY GAAN“, což tedy zjevně identifikuje jméno Jana Táborského z Klokotské Hory.⁶ Jan Táborský mohl být jednak autorem písně na těchto foliích, nebo je dokonce možné, že celý graduál byl sepsán v jeho dílně. V rukopise se naopak nevyskytuje kolofon, který by určoval, že je zhotoven Janem Kantorem Starým.⁷ Pavel Brodský na základě stylu výzdoby rukopis zařadil do 60. let 16. století,⁸ tudíž by

¹ *Písně chval božských* (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16, 60. léta 16. století), bibliografie k rukopisu: BARTOŠ 1926, s. 14; VACKOVÁ 1968, s. 384; VACKOVÁ 1989, s. 97; BRODSKÝ 2000, s. 6; BRODSKÝ 2012, s. 23, obr. 291, 292; SOUČKOVÁ 2019, s. 352–355.

² BRODSKÝ 2000, s. 6. Iluminátor Matěj/Matyáš Hutský z Křivoklátu (1546–1597/1600?) získal vzdělání v zahraničí, patrně v Tyrolsku a později byl členem staroměstského malířského cechu. Kromě výzdoby rukopisů se věnoval i monumentálnímu umění a vychoval několik žáků, mezi nimiž byl i jeho synovec Šimon Hutský. Výběrová bibliografie k M. Hutskému: MIKOVEC 1853, s. 52–68; CHYTLIL 1906, s. 21, 23, 26, 91–97, 167, 189, 190, 195, 196, 199, 301–305; TOMAN 1947, s. 391; VACKOVÁ 1968, s. 384; ŠRONĚK 1997, s. 56–60; BRODSKÝ 2012, s. 44; SOUČKOVÁ 2019, s. 102–131.

³ *Písně chval božských* (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 15, 2. pol. 16. století), bibliografie k rukopisu: BARTOŠ 1926, s. 14; MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1953, s. 85; PEŠINA 1954a, s. 253–254; PEŠINA 1954b, s. 287–288; DROBNÁ 1966, s. 235; VACKOVÁ 1968, s. 384; VACKOVÁ 1989, s. 97; BRODSKÝ 2000, s. 5; ŠAROVCOVÁ 2010a, s. 4–11; SOUČKOVÁ 2019, s. 381–385. Rukopis je digitalizován, viz *Manuscriptorium – Digital Library of Written Cultural Heritage [online]*. Národní knihovna České republiky. [Cit. 23. 7. 2019]. Dostupné z: <http://manuscriptorium.com>

⁴ BRODSKÝ 2000, s. 6.

⁵ VACKOVÁ 1968, s. 384; VACKOVÁ 1989, s. 97. Jan Kantor Starý (1531/1532?–1582) byl písař, v jehož dílně, prokazatelně vzniklo několik monumentálních zpěvníků. Kromě toho, že byl měšťanem na Novém Městě pražském, není o něm známo mnoho informací. Výběrová bibliografie k němu: CHYTLIL 1906, s. 191; VACKOVÁ 1989, s. 95; GRAHAM 2010, s. 93.

⁶ Jan Táborský z Klokotské Hory (1499/1500?–1572) byl podobně jako Jan Kantor Starý písařem, také majitelem písařské dílny, kde zaměstnával další spolupracovníky. Dále byl autorem řady textů písní. Výběrová bibliografie k němu: TEIGE 1901; CHYTLIL 1906, s. 48, 79, 179, 180; KROPÁČEK 1952, s. 121–123; ČERNUŠÁK – ŠTĚDRŮN – NOVÁČEK 1965, s. 749–750; VACKOVÁ 1968, s. 380; PUDILOVÁ 1973; VACKOVÁ 1989, s. 93, 95; GRAHAM 2010, s. 87–92; PUMPRLA 2010, s. 1106–1107; SOUČKOVÁ 2019.

⁷ Právě kolofon bývá obvyklou součástí kodexů vyšlých od J. Kantora Starého. Např. na fol. 462r *Malostranského graduálu* (Praha, NK ČR, sign. XVII. A. 3, 1572) se nachází kolofon určující Jana Kantora Starého. Rukopis je digitalizován viz *Manuscriptorium – Digital Library of Written Cultural Heritage [online]*. Národní knihovna České republiky. [Cit. 23. 7. 2019]. Dostupné z: <http://manuscriptorium.com>

⁸ BRODSKÝ 2000, s. 6.

Obr. 1. *Písně chval božských.* Praha, Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. I A 16, 60. léta 16. století, fol. 79r. Foto: KNM.

bylo možné, že kodex byl sestaven u J. Táborského, jak je zmíněno výše.⁹

Iluminace Písní chval božských

První vyzdobenou stranou *Písní chval božských* (sign. I A 16) je **fol. 79r** (viz obr. 1),¹⁰ kde se v iniciále B nachází postava právě na nebe vstupujícího Krista.¹¹ Takto zpodobněné

Obr. 2. *Písně chval božských.* Praha, Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. I A 16, 60. léta 16. století, fol. 103r. Foto: KNM.

Nanebevstoupení není ve zpěvnících 2. poloviny 16. století obvyklé. Obvyčejně lze dohledat výjev s apoštoly, kteří se nacházejí seskupeni kolem nízkého pahorku. Z figury Krista jsou většinou znázorněny jen jeho nohy, vyčuhující zpod oblaku. Tato kompozice se např. objevuje v *Graduálu Jakuba Sklenáře* na fol. 368v¹² nebo v *Křížovnickém graduálu* na fol. 199v.¹³

Po pravé straně fol. 79r *Písní chval božských* se dále nachází akantová rozvilina, doplněná zlatými kapkami

⁹ J. Táborský žil v letech asi 1499/1500 (?) – 1572. Viz bibliografie k němu pozn. 6.

¹⁰ Fol. 79r má rubriku „O Wstapení Pana Krista“. Litera B uvádí incipit „Bože wotče z weliké milosti“.

¹¹ Viz Mk 16, 19; L 24, 50–53; Sk 1, 9–12, více k ikonografii námětu např.: HALL 1975, s. 33–34; ROYT 2006, s. 163–164.

¹² *Graduál Jakuba Sklenáře* (Praha, NK ČR, sign. XVII. B. 21, 1572), výběrová bibliografie k rukopisu: TRUHLÁŘ 1906, s. 28; URBÁNKOVÁ 1957, s. 24; VACKOVÁ 1968, s. 384; VACKOVÁ 1989, s. 97; ŠRONĚK 1997, s. 56; GRAHAM 2006, s. 406–408; ŠÁROVCOVÁ 2011, s. 99#–100#, kat. č. 36. Rukopis je digitalizován, viz *Manuscriptorium – Digital Library of Written Cultural Heritage* [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 23. 7. 2019]. Dostupné z: <http://manuscriptorium.com>

¹³ *Křížovnický graduál* – I. díl (Praha, NK ČR, depositum knihovny Rytířského řádu Křížovníků s červenou hvězdou, sign. Kříž. XVIII A7, 1559–1592), výběrová bibliografie k rukopisu: KROPÁČEK 1952, s. 107–109, kat. č. 16, s. 44–47; VACKOVÁ 1968, s. 381, 384; PUDILOVÁ 1973, s. 38; PRAŽÁK 1980, s. 73–75; KRÁSA 1990; KRATOCHVÍLOVÁ 2005, s. 323–334; GRAHAM 2006, s. 412–414, kat. č. 84; BRODSKÝ 2012, s. 195, obr. 317; SOUČKOVÁ 2019, s. 341–343.

Viz 2 Kr 2, 9–14; více k ikonografii motivu např. HALL 1975, s. 111–112; KIRSCHBAUM 1990b, s. 607–614; ROYT 2006, s. 74–75

Ikonografii monumentálních zpěvníků se věnuje zejména disertační práce Martiny Šárovcové, viz ŠÁROVCOVÁ 2011 a dále také SOUČKOVÁ 2019, s. 199–279 – v obou pracích je uvedena i další literatura k ikonografii v chorálních rukopisech.

a ukončená seříznutou větvičkou.¹⁴ Pod kolumnou notace je umístěna scéna Eliáše odvezeného na nebesa s přihlížejícím Eliášou – učedníkem Eliáše.¹⁵ Výjev lze v rámci typologie považovat za starozákonní předobraz k Nanebevstoupení.¹⁶ Výzdoba provedená na základě typologického paralelismu vychází z textu *Písma*, kdy se na jednom foliu vyskytuje motiv starozákonní, doplněn novozákonním. Námět ze *Starého zákona* je prefigurace výjevu ze zákona *Nového*, přičemž motiv z *Nového zákona* má být tomu ze *Starého zákona* vždy nadřazen.¹⁷ Námět Eliáše odváženého na nebesa v ohnivém voze lze tradičně považovat za předobraz k Nanebevstoupení Krista. Kristus na nebesa vystoupil, kdežto Eliáš byl na nebesa odvezen.¹⁸ Srovnání se nabízí i s miniaturami stejného námětu, provedenými M. Hutským v *Lomnickém graduálu* na fol. 419r¹⁹ a v *Graduálu Sixta z Ottersdorfu* na fol. 396r,²⁰ kde jsou však iluminace rozvedeny o propracovaný zadní plán s časově následujícím dalším motivem. Jedná se o zardoušení chlapců, již se posmívali Eliášovi – učedníkovi Eliáše, protože byl plešatý, medvědicemi.²¹

Na fol. 103r (viz obr. 2) se na pozadí těla iniciály S,²² které tvoří fialový akant, nachází zobrazení holubice Ducha svatého na nebesích.²³ Po pravé straně lze poté sledovat akantovou rozvilinu se zlatými kapkami, kterou ukončuje seříznutá větvička. Pod kolumnou notace se dále objevuje křesť etiopského komorníka královny Kandacés jáhnem Filipem.²⁴ Komorník je zobrazen jako mouřenín, zatímco exotičnost jeho sluhy, jenž hlídá koně, je demonstrována turbanem, který má na hlavě. Tento výjev z knihy *Skutků* je obvyklou scénou výzdoby na straně určené k Letnicím pro zpěvníky v 2. polovině 16. století. Lze se s ním setkat např. ve *Žlutickém graduálu* na fol. 215r²⁵ nebo na fol. 382r *Graduálu Jakuba Sklenáře*.²⁶

Ve starší literatuře je uvedeno, že se na fol. 143r (viz obr. 3)²⁷ nachází v iniciále S patrně Zkáza Sodomy a v borduře pod kolumnou výjev Abrahama²⁸ prosícího anděly o Záchranu Sodomy.²⁹ Fol. 143r uvádí rubrika „*O swatě Trogicy*“ a samotná iniciála S incipit „*Swate trogicy*“ čili tři plameny ve vnitřním poli litery S budou dle mého názoru spíše symbolizovat

Obr. 3. *Písňe chval božských*. Praha, Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. I A 16, 60. léta 16. století, fol. 143r. Foto: KNM.

¹⁴ Na ornamentiku v rukopisech se zvláště zaměřuje Viktor Kubík, který ve svých studiích rozčlenil jednotlivé typy akantů. Viz např. jeho studie KUBÍK 2007–2008, s. 65–99; KUBÍK 2010, s. 109–223. Přínosné jsou i další autorovy studie KUBÍK 2011, s. 113–241; KUBÍK 2013, s. 29–205; KUBÍK 2014, s. 155–200; KUBÍK 2015, s. 93–209.

¹⁵ Viz 2 Kr 2, 9–14; více k ikonografii motivu např. HALL 1975, s. 111–112; KIRSCHBAUM 1990b, s. 607–614; ROYT 2006, s. 74–75

¹⁶ Ikonografii monumentálních zpěvníků se věnuje zejména disertační práce Marty Šárovcové, viz ŠÁROVCOVÁ 2011 a dále také SOUČKOVÁ 2019, s. 199–279 – v obou pracích je uvedena i další literatura k ikonografii a chorálním rukopisům.

¹⁷ K výzdobě vytvořené na základě typologického paralelismu zvl. ROYT 2006, s. 284–296. Typologie má své místo v křesťanské ikonografii již ve středověku, na příkladu cyklu z emauzského kláštera ji rozvádí např. KUBÍNOVÁ 2012, s. 107–112.

¹⁸ Viz ROYT 2006, s. 289.

¹⁹ *Lomnický graduál* – I. díl (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53a) 1578, publikováno v SOUČKOVÁ 2019, s. 110, obr. 89.

²⁰ *Graduál Sixta z Ottersdorfu* (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XXIII B 2) 1573–1599, publikováno v SOUČKOVÁ 2019, s. 110, obr. 90.

²¹ Viz 2 Kr 2, 23–24.

²² Fol. 103r má rubriku „*O Duchu swatém. Bohu prawém*“. Iniciála S uvádí incipit „*Seslání Ducha swatého slawíme*“.

²³ K ikonografii zobrazení Ducha svatého např. HALL 1975, s. 108.

²⁴ Viz Sk 8, 26–39. K ikonografii motivu v chorálních rukopisech např. GRAHAM 2006, s. 107; ŠÁROVCOVÁ 2011, s. 51.

²⁵ *Žlutický graduál* (Praha, Památník národního písemnictví, sign. TR I 27, 1558–1565), výběrová bibliografie k rukopisu: VOCEL 1859, s. 10–14; CHYTILOVÁ 1906, s. 183; KROPÁČEK 1952, s. 99–106, kat. č. 14, s. 35–42; KOUDELKA 1958; VACKOVÁ 1968, s. 380; PUDILOVÁ 1973, s. 40; MALINOVSKÝ 2002; GRAHAM 2006, s. 501–506, kat. č. 111; BRODSKÝ 2008; SOUČKOVÁ 2010; ŠÁROVCOVÁ 2010b, kat. č. XIV/14, s. 466–467; BRODSKÝ 2012, s. 43, 79, 83, 84, obr. 63, 71, 72, 492; SOUČKOVÁ 2019, s. 337–340. Rukopis je digitalizován, viz Manuscriptorium – Digital Library of Written Cultural Heritage [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 23. 7. 2019]. Dostupné z: <http://manuscriptorium.com>

²⁶ *Graduál Jakuba Sklenáře*, publikováno v SOUČKOVÁ 2019, s. 125, obr. 111.

²⁷ Fol. 143r má rubriku „*O Swatě Trogicy*“. Litera S uvádí incipit „*Swatě trogicy zpívajme*“.

²⁸ K ikonografii motivu s Abrahamem např. KIRSCHBAUM 1990b, s. 20–35.

²⁹ BRODSKÝ 2012, s. 23.

Nejsvětější trojici.³⁰ Velice podobná iniciála se nachází na fol. 119r *Křížovnického graduálu*.³¹ I zde je vyobrazena na foliu s rubrikou k Nejsvětější Trojici, a navíc se na této straně neobjevuje žádný figurální výjev, který by naznačoval, že se jedná o abstraktní znázornění požáru – čili zkázy Sodomy.

Miniaturu umístěnou do bordury pod kolumnu notace *Písní chval božských* na fol. 143r lze tedy identifikovat jako navštívení andělů u Abrahama. Andělští hosté prorokovali Abrahamovi narození syna a zničení Sodomy, při němž byl zachráněn pouze Abrahamův synovec Lot a jeho dcery. V rámci typologického paralelismu se výjev jeví jako předobraz k Nejsvětější Trojici.³² Scéna, kdy je Abraham navštíven anděly,³³ časově v knize Genesis předchází části, kde figuruje Abraham jako přímlovce a modlitebník. Abraham návštěvníky pohostil a pak je šel vyprovodit. Za Sodomu se přimlouvá přímo u Hospodina, ne u andělských hostů,³⁴ i když musíme brát v úvahu, že zobrazení biblické scény neilustruje vždy text *Písma* přesně tak, jak je popsán v *Bibli*. Dekoraci na fol. 143r doplňuje v borduře barevná rozvilina, složená z palmet akantu se zlatými kapkami. Ornamentální výzdobu obohacuje opeřenec, jenž sedí zhruba uprostřed rozviliny, která je ve spodní části ukončena seříznutou větévkou.

Na fol. 167r (viz obr. 4)³⁵ se v iniciále G nachází scéna Poslední večeře,³⁶ přičemž postavu Jidáše iluminátor umístil za tělo litery G, mimo její vnitřní pole. Stejně kompoziční rozvržení Poslední večeře, při kterém Jidáš stojí s měšcem v ruce vně hlavní scény, se vyskytuje v *Graduálu Jakuba Sklenáře* na fol. 402v³⁷ nebo v *Křížovnickém graduálu* na fol. 223r.³⁸ Všechny malované iniciály vykazují nejen shodnou kompozici, ale i stejné stylové znaky kresebnosti miniatur. V *Katalogu iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea* je výjev v borduře pod kolumnou notace na fol. 167r označen jako *Anděl posilující chudého*.³⁹ Mnohem pravděpodobněji se však jedná o starozákonní motiv Spícího Eliáše, kterému anděl

přináší vodu a chléb,⁴⁰ což lze tradičně považovat za prefiguraci k Poslední večeři.⁴¹ V graduálech, kde se na foliu k svátku Božího těla objevuje vyobrazení Poslední večeře, se velice často můžeme setkat s miniaturou Eliáše s andělem, např. ve *Staroměstském graduálu* na fol. 157r⁴² nebo v *Graduálu Lomnice nad Popelkou* na fol. 22r.⁴³ Stylově je miniatura příbuzná s iluminací shodného motivu z *Českého zpěvníku od dominikánů* z fol. 212v⁴⁴ či s iniciálou, která zachycuje ve svém vnitřním poli scénu Jákobova žebříku z *Graduálu Jakuba Sklenáře* z fol. 468v.⁴⁵ Motiv spícího vousatého muže lze tedy v podobné kompozici sledovat na třech miniaturách vytvořených Matyášem Hutským z Krivoklátu a u všech se objevují stejné stylové znaky, vykazující zkratkovitě nahozenou obličejovou fyziognomii a lazurní formu malby. Figurální výzdobu v *Písních chval božských* na fol. 167r dále doplňuje akantová rozvilina se zlatými kapkami, ukončená ve spodní části uříznutou větévkou.

Poslední iluminovanou stranou je fol. 216r (viz obr. 5)⁴⁶ s rubrikou „*O swatém Janu*“, na níž se dominantní jeví malovaná ornamentální litera S, která uvádí incipit „*Swatého Jana Krzitele*“. V tomto případě lze souhlasit s P. Brodským,⁴⁷ který výjev pod kolumnou notace jasně určuje jako stětí sv. Jana Křtitele.⁴⁸ Iluminátor se omezuje pouze na zobrazení dvou postav ve výjevu – klečícího sv. Jana Křtitele, jenž je oděn do svého tradičního oděvu z kožešin,⁴⁹ a popravicího, který má na sobě renesanční kostým. Ten se skládá ze svrchní části, jež je opatřena průstřihy – typickým prvkem renesanční módy – a nápadnými nohavicemi – tzv. plundry, které jsou sešity z různých látek do tvaru laloků, mezi nimiž jsou protaženy pevné pásy, tvořící vrchní vrstvu kalhot.⁵⁰ Na ostatních figurálních miniaturách v tomto rukopise není použit renesanční kostým – dobový oděv. Iluminátor většinou postavy „obléká“ do neurčitých barevných tóg, majících patrně napodobit iluzi biblických časů.

³⁰ K typům Nejsvětější Trojice zvláště ROYT 2006, s. 170–179.

³¹ *Křížovnický graduál* – I. díl, publikováno v SOUČKOVÁ 2019, s. 245, obr. 214.

³² Výčet předobrazů v rámci typologického paralelismu je publikován např. v ROYT 2006, s. 288–296.

³³ Viz Gn 18, 1–15.

³⁴ Viz Gn 18, 20–33.

³⁵ Fol. 167r má rubriku „*O Slavné večeři Páně*“. Litera G uvádí incipit „*Gežiši...*“

³⁶ Viz Mt 26, 17–29; Mk 14, 12–25; L 22, 7–23; J 13, 21–30, více k ikonografii námětu např.: HALL 1975, s. 188–189; KIRSCHBAUM 1990a, s. 10–18; ROYT 2006, s. 244–247.

³⁷ *Graduál Jakuba Sklenáře*, publikováno v SOUČKOVÁ 2019, s. 129, obr. 116.

³⁸ *Křížovnický graduál* – I. díl, publikováno v SOUČKOVÁ 2019, s. 127, obr. 114.

³⁹ BRODSKÝ 2000, s. 6.

⁴⁰ Viz 1 Kr 19, 1–8; k ikonografii námětu např.: HALL 1975, s. 111; ROYT 2006, s. 74.

⁴¹ HALL 1975, s. 189.

⁴² *Staroměstský graduál* (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40, 1561–1567), výběrová bibliografie k rukopisu: BERINGER 1890–1892, s. 87–88; TRUHLÁŘ 1906, s. 17–18; URBÁNKOVÁ 1957, s. 24; VACKOVÁ 1968, s. 382; VACKOVÁ 1989, s. 95; KRÁSA 1990, s. 115; GRAHAM 2006, s. 380–383; KRATOCHVÍLOVÁ 2005, s. 323–334; SOUČKOVÁ 2012; BRODSKÝ 2012, s. 43; SOUČKOVÁ 2019, s. 366–368. Rukopis je digitalizován, viz *Manuscriptorium* – *Digital Library of Written Cultural Heritage* [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 23. 7. 2019]. Dostupné z: <http://manuscriptorium.com>.

⁴³ *Lomnický graduál* – II. díl (Praha, NK ČR, sign. XVII. A. 53b, 1580–1586), výběrová bibliografie k rukopisu: LHOTA 1861, s. 76–78; KROPÁČEK 1952, s. 134–137, kat. č. 26, s. 69–72; URBÁNKOVÁ 1957, s. 24–25; VACKOVÁ 1968, s. 383–384; VACKOVÁ 1989, s. 97; SVOBODOVÁ 1996, s. 17–18, kat. č. 8; ŠRONĚK 1997, s. 56; GRAHAM 2006, s. 394–397, kat. č. 78; ŠÁROVCOVÁ 2011, s. 77#–79#, kat. č. 27b; SOUČKOVÁ 2019, s. 388–392. Rukopis je digitalizován, viz *Manuscriptorium* – *Digital Library of Written Cultural Heritage* [online]. Národní knihovna České republiky. [Cit. 23. 7. 2019]. Dostupné z: <http://manuscriptorium.com>

⁴⁴ *Český zpěvník od dominikánů* (Praha, Národní archiv, sign. ČR 410) asi 60.–80. léta 16. století, publikováno in SOUČKOVÁ 2019, s. 119, obr. 103.

⁴⁵ *Graduál Jakuba Sklenáře*, publikováno v SOUČKOVÁ 2019, s. 121, obr. 105.

⁴⁶ Fol. 216r má rubriku „*O Swatém Janu Křiteli*“. Litera S uvádí incipit „*Swatého Jana Křitele...*“

⁴⁷ BRODSKÝ 2000, s. 6.

⁴⁸ Viz Mt 14, 10; Mk 6, 27; k ikonografii motivu HALL 1975, s. 174; ROYT 2006, s. 93.

⁴⁹ K ikonografii sv. Jana Křtitele např. ROYT 2006, s. 92–94.

⁵⁰ K nohavicím a kalhotám užívaným v období renesance zvl. PILNÁ 2018, s. 76–82. K renesančnímu oděvu obecně zvl. KYBALOVÁ 1996.

Obr. 4. Písňe chval božských. Praha, Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. I A 16, 60. léta 16. století, fol.167r. Foto: KNM.

Ornamentální dekorace na fol. 216r je zastoupena zmíněnou malovanou iniciálou S a akantovou rozvilinou se zlatými kapkami, která je ukončená seříznutou větvičkou.

Shrnutí

Výzdoba rukopisu nepředstavuje rozhodně to nejkvalitnější, co v 16. století v rámci knižní malby vzniklo. Nicméně jednotlivé miniatury se drží tradičního ikonografického rozvržení v iluminovaných knihách, při kterém lze sledovat výzdobu soustředěnou do vnitřních polí iniciál a pod kolumnu notace. Figurální motivy doplňují jednoduché akantové rozviliny v bordurách se zlatými kapkami, ukončené vždy seříznutou větvičkou. Na třech stranách se zde objevuje dekorace vytvořená na základě typologického paralelismu, tedy novozákonní výjev ve vnitřním poli iniciály doplňuje starozákonní motiv v borduře, který je o stupínek níž na žebříčku

Obr. 5. Písňe chval božských. Praha, Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. I A 16, 60. léta 16. století, fol. 216r. Foto: KNM.

spásy než námět novozákonní.⁵¹ Stylově navíc iluminace odpovídají podobnému rukopisu tzv. *Českému zpěvníku od dominikánů*,⁵² jenž je uchovávan v Národním archivu v Praze. Podobnost se jeví zvláště u miniatury se Spicím Eliášem, kterého lze v dominikánském zpěvníku sledovat ve vnitřním poli iniciály na fol. 212v.

Schematičnost a určitá kresebnost jsou tedy charakteristické pro iluminátora *Písni chval božských*, kterým byl s největší pravděpodobností Matěj Hutský z Křivoklátu.⁵³ Za poznávací znamení M. Hutského můžeme považovat i již výše zmíněnou Poslední večeři s Jidášem stojícím mimo vnitřní pole iniciály, jež se ve stejné podobě vyskytuje ve třech zpěvnících. Tato kompozice se jeví jako výsledek vlastní invence malíře, který pravděpodobně nepracoval v takové míře s grafickými předlohami, jak bylo obvyklé u jiných iluminátorů jeho doby.⁵⁴

⁵¹ Na ff. 79r, 143r a 167r.

⁵² *Český zpěvník od dominikánů* (Praha, Národní archiv, fond Řádový archiv dominikánů, sign. ŘD 410, asi 70.–80. léta 16. století), výběrová bibliografie k rukopisu: GRAHAM 2006, s. 506–508; ŠÁROVCOVÁ 2011, s. 203#–204#; SOUČKOVÁ 2014, s. 82–87; SOUČKOVÁ 2019, s. 377–381.

⁵³ BRODSKÝ 2000, s. 6.

⁵⁴ K práci iluminátorů s grafickými předlohami např. SOUČKOVÁ 2019, s. 173–198.

Závěr

Cílem tohoto článku je především shrnout dekoraci rukopisu *Písně chval božských* a upozornit na její náměty, které vycházejí z biblické ikonografie. J. Vacková již ve svém článku „Podoba a příčiny anachronismu“ publikovaném v časopise *Umění* v roce 1968 řadí rukopis do třetí vrstvy iluminovaných chorálních knih, pro niž je podle ní charakteristické „uvolnění formy, kdy miniatura definitivně ztrácí svoji drobnomalebnoú podobu a mění se v akvarelovou, či jasným průhledným kvašem lavírovanou perokresbu na papíře“.⁵⁵ Volnější způsob provedení a přílišná kresebnost v této rukopisné knize však může být dána i finančními možnostmi objednavatele, který vzhledem k nákladnosti miniatur mohl preferovat tuto formu dekorace. Je také možné, že pocházel z měšťanské vrstvy, jež v 16. století objednávala ručně psané monumentální kodexy, určené pro sborový zpěv na kůrech městských kostelů. Objasnění proveniencí zpěvníku ale zůstává úkolem pro další studium rukopisu. V Čechách se iluminované kancionály a graduály obecně staly silným uměleckým a sociálním výrazem doby a zároveň dokladem o podílu měšťanstva na vývoji umění v 16. století.

Seznam citovaných rukopisů:

Český zpěvník od dominikánů. Praha, Národní archiv, sign. ČR 410, asi 60.–80. léta 16. století.

Český zpěvník od dominikánů. Praha, Národní archiv, fond Řádový archiv dominikánů, sign. ŘD 410, asi 70.–80. léta 16. století.

Lomnický graduál – I. díl. Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII A 53a, 1578.

Lomnický graduál – II. díl. Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII A 53b, 1580–1586.

Graduál Jakuba Sklenáře. Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII B 21, 1572.

Graduál Sixta z Ottersdorfu. Praha, Národní knihovna ČR, sign. XXIII B 2.

Křižovnický graduál – I. díl. Praha, Národní knihovna ČR, depositum knihovny Rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou, sign. Křiž. XVIII A7, 1559–1592.

Malostranský graduál. Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII A 3, 1572.

Písně chval božských. Praha, Knihovna Národního muzea, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. IA 15, 2. pol. 16. století.

Písně chval božských. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. IA 16, 60. léta 16. století.

Staroměstský graduál. Praha, Národní knihovna ČR, sign. XVII A 40, 1561–1567.

Seznam použité literatury:

BARTOŠ 1926: BARTOŠ, František Michálek. *Soupis rukopisů Národního musea v Praze. Svazek I*. Praha: Melantrich, 1926.

BERINGER 1890–1892: BERINGER, Jan. O českých miniaturách. (Z literární pozůstalosti architekta Antonína

Bauma uveřejňuje Antonín Beringer). *Památky archaeologické a místopisné* XV, 1890–1892, s. 86–88, 146–147.

BRODSKÝ 2000: BRODSKÝ, Pavel. *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze = Catalogue of the illuminated manuscripts of the Library of the National Museum, Prague*. Praha: KLP, 2000.

BRODSKÝ 2008: BRODSKÝ, Petr. *Žlutický kancionál 1558–2008. 450 let Žlutického kancionálu*. Sokolov: Fornica, 2008. (*Petr Brodský není totožný s Pavlem Brodským – nejedná se o chybu.*)

BRODSKÝ 2012: BRODSKÝ, Pavel. *Krása českých iluminovaných rukopisů*. Praha: Academia, 2012.

ČERNUŠÁK – ŠTĚDRŇ – NOVÁČEK 1965: Gracián ČERNUŠÁK, Gracián – ŠTĚDRŇ, Bohumír – NOVÁČEK, Zdenko (edd.). *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1965.

DROBNÁ 1966: DROBNÁ, Zoroslava. Nejkrásnější iluminované rukopisy knihovny Národního muzea v Praze. *Časopis Národního muzea* 135, 1966, s. 233.

GRAHAM 2006: GRAHAM, Barry Frederic Hunter. *Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*. Turnhout: Brepols, 2006.

HALL 1975: HALL, James. *Dictionary of Subjects and Symbols in Art*. London: Murray, 1975.

CHYTL 1906: CHYTL, Karel. *Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*. Praha: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

KIRSCHBAUM 1990a: KIRSCHBAUM, Engelbert. *Lexikon der christlichen Ikonographie. Zweiter Band, Allgemeine Ikonographie, Fabelwesen-Kynokephalen*. Rom: Herder, 1990.

KIRSCHBAUM 1990b: KIRSCHBAUM, Engelbert. *Lexikon der christlichen Ikonographie. Erster Band, Allgemeine Ikonographie, A – Ezechiel*. Rom: Herder, 1990.

KOUDELKA 1958: KOUDELKA, Jiří. *Žlutický kancionál 1558–1958*. Žlutice: MNV, 1958.

KRATOCHVÍLOVÁ 2005: KRATOCHVÍLOVÁ, Martina. K provenienci Křižovnického a Staroměstského graduálu. *Umění* LIII, 2005, s. 323–334.

KRÁSA 1990: KRÁSA, Josef. Epilog středověké iluminace. In: BOHATCOVÁ, Mirjam et al. *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama 1990, s. 107–116.

KROPÁČEK 1952: KROPÁČEK, Jiří. *České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulch*. Praha 1952. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.

KUBÍK 2007–2008: KUBÍK, Viktor. Studie k umělecko-historické terminologii středověké knižní malby. Úvodní poznámky a základní typy akantu. *Studie o rukopisech* XXXVII–XXXVIII, 2007–2008, s. 65–99.

KUBÍK 2010: KUBÍK, Viktor. Poznámky k „českým typům akantů“ (Studie k umělecko-historické terminologii středověké knižní malby 2). *Studie o rukopisech* 40, 2010, s. 109–223.

KUBÍK 2011: KUBÍK, Viktor. Typologie iniciál a základy systému výzdoby středověkých rukopisů I. Pozdně

⁵⁵ VACKOVÁ 1989, s. 384.

antické, předrománské, byzantské a románské rukopisy (Studie k umělecko-historické terminologii středověké knižní malby 3). *Studie o rukopisech* 41, 2011, s. 113–241.

KUBÍK 2013: KUBÍK, Viktor. Typologie iniciál a základy systému výzdoby středověkých rukopisů II. Gotické rukopisy a počátky renesanční iluminace (Studie k umělecko-historické terminologii středověké knižní malby 4). *Studie o rukopisech* 43, 2013, s. 29–205.

KUBÍK 2014: KUBÍK, Viktor. Poznámky ke gotické knižní malbě z jádra jihozápadních Čech. *Studie o rukopisech* 44, 2014, s. 155–200.

KUBÍK 2015: KUBÍK, Viktor. Typologie kaligrafických iniciál jako východisko ke studiu kreslené ornamentiky (Studie k umělecko-historické terminologii středověké knižní malby 5). *Studie o rukopisech* XLV, 2015, s. 93–209.

KUBÍNOVÁ 2012: KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Emauzský cyklus. Ikonografie středověkých nástěnných maleb v ambitu kláštera Na Slovanech*. Praha: Artefactum, 2012.

KYBALOVÁ 1996: KYBALOVÁ, Ludmila. *Renesance. Dějiny odívání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.

LHOTA 1861: LHOTA, Jan N. Lomnické kancionály na Vrchlabí. *Památky archaeologické a místopisné* IV, 1861, s. 74–78.

MALINOVSKÝ 2002: MALINOVSKÝ, Anton František. *Heraldika českých renesančních graduálů Litoměřického, Rakovnického a Žlutického*. Praha: Klub pro českou heraldiku a genealogii, 2002.

MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ 1953: MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, Anežka. K ikonografii mistra J. Husa. *Umění* I, 1953, s. 85.

MIKOVEC 1853: MIKOVEC, Ferdinand B. Matěj Hutský z Křivoklátu. *Časopis českého museum* XXVII, 1853, s. 52–68.

PEŠINA 1954a: PEŠINA, Jaroslav. Další příspěvek k ikonografii upálení M. Jana Husa. *Umění* II, 1954, s. 253–254.

PEŠINA 1954b: PEŠINA, Jaroslav. Skupinový portrét v českém renesančním malířství. *Umění* II, 1954, s. 287–288.

PILNÁ 2018: PILNÁ, Veronika. *Oděv v západních Čechách 15. až 17. století*. Plzeň: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2018.

PRAŽÁK 1980: PRAŽÁK, Jiří. *Katalog rukopisů křížovnícké knihovny nyní deponovaných ve Státní knihovně ČSR*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1980.

PUDILOVÁ 1973: PUDILOVÁ, Jana. *Dílna Jana Táborského z Klokotské Hory*. Praha 1973. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.

PUMPRLA 2010: PUMPRLA, Václav. *Knihopisný slovník českých, slovenských a cizích autorů 16.–18. století*. Praha: Kabinet pro klasická studia, Filosofický ústav Akademie věd České republiky, 2010.

ROYT 2006: ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006.

TEIGE 1901: TEIGE, Josef. *Jana Táborského z Klokotské Hory Zpráva o orloji staroměstském*, Praha: Společnost přátel starožitností českých v Praze, 1901.

TOMAN 1947: TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců* I. Praha: Tvar, 1947.

TRUHLÁŘ 1906: TRUHLÁŘ, Josef. *Katalog českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské*. Praha:

Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

SOUČKOVÁ 2010: SOUČKOVÁ, Ema. *Žlutický kancionál*. Praha 2010. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Katolická teologická fakulta.

SOUČKOVÁ 2012: SOUČKOVÁ, Ema. *Staroměstský graduál (NK, ČR, XVII. A. 40), 1561–1567, z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory*. Praha 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Katolická teologická fakulta.

SOUČKOVÁ 2014: SOUČKOVÁ, Ema. Výzdoba graduálu z řádového archivu dominikánů. In: KRUŠINSKÝ, Rostislav – VINTROVÁ, Tereza (edd.). *Bibliotheca Antiqua 2014. Sborník z 23. konference*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci; Ostrava: Sdružení knihoven České republiky, s. 82–87.

SOUČKOVÁ 2019: SOUČKOVÁ, Ema. *Výzdoba hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*. Praha: Academia, 2019.

SVOBODOVÁ 1996: SVOBODOVÁ, Milada. *Katalog českých a slovenských rukopisů sign. XVII získaných Národní (Universitní) knihovnou po vydání Truhlářova katalogu z roku 1906*. Praha: Národní knihovna ČR, 1996.

ŠÁROVCOVÁ 2010a: ŠÁROVCOVÁ, Martina. Neznámý pražský iluminátor Adam Cibus a Písňe chval božských z roku 1587. In: VOLRÁBOVÁ, Alena (ed.). *Ars linearis. Grafika a kresba českých zemí v evropských souvislostech* II. Praha: Národní galerie, 2010, s. 4–11.

ŠÁROVCOVÁ 2010b: ŠÁROVCOVÁ, Martina. Žlutický graduál [katalogové heslo]. In: HORNÍČKOVÁ, Kateřina – ŠRONĚK, Michal (edd.). *Umění české reformace (1380–1620)*. Praha: Academia 2010, kat. č. XIV/14, s. 466–467.

ŠÁROVCOVÁ 2011: ŠÁROVCOVÁ, Martina. *Ikonografie česky psaných utrakvistických graduálů*. Praha 2011. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.

ŠRONĚK 1997: ŠRONĚK, Michal. *Pražští malíři 1600–1656: mistři, tovaryši, učedníci a štolíři v Knize Staroměstského malířského cechu*. Biografický slovník. Praha: Artefactum, 1997.

URBÁNKOVÁ 1957: URBÁNKOVÁ, Emma. *Rukopisy a vzácné tisky pražské Universitní knihovny*. Praha: SPN, 1957.

VACKOVÁ 1968: VACKOVÁ, Jarmila. Podoba a příčiny anachronismu. *Umění* XVI, 1968, s. 379–393.

VACKOVÁ 1989: VACKOVÁ, Jarmila. Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620. In: PETRASOVÁ, Taťána – LORENZOVÁ, Helena (edd.). *Dějiny českého výtvarného umění* II/1. Praha: Academia, 1989, s. 93–105.

VOCEL 1859: VOCEL, Jan Erazim. *Miniatury české XVI. století* [separát z časopisu *Památky archaeologické a místopisné* III, 1859, 241–257]. [Praha]: Jaroslav Pospíšil, 1859.

Ema Součková

Národní muzeum – Historické muzeum
oddělení starších českých dějin
Vinohradská 1
110 00 Praha 1